

Alenka Puhar

prevajalka, publicistka, aktivistka
na področju človekovih pravic

»Današnji ponosni nasledniki komunistov lahko mirno ponujajo vse mogoče recepte, ki so bili že preskušeni in so propadli, hkrati pa povzročili nezaslišano gorje«

Lucija Kavčič | Andrej Sekulović

VSoglasju za zgodovinski trenutek, debelim zborniku *Katedrale svobode*, je Alenka Puhar objavila esej *Večni čar socializma*, v *Pravni praksi* pa je v kolumni stopila v bran ukinjenemu muzeju slovenske osamosvojitve.

Za Demokracijo je poudarila, da ima vsak zainteresirani državljan nekaj možnosti, da poseže v javni prostor in se poteguje za delovanje v njem ter da za to ni nikoli prepozno.

DEMOKRACIJA: Pred kratkim ste se vrnili s potovanja. Kako ohranjate vitalnost, kako se vaši interesi spreminjajo skozi leta? Čemu je danes namenjena ost vaše kritike?

Alenka Puhar: Res je, pravkar sem prišla s poti na Škotsko in Hebride, hodila sem nekoliko več kot po navadi, no, tudi po lestvi sem morala splezati s čolna na kopno ... Verjamem pač, da je pametno vzdrževati kondicijo tako telesa kot duha. Glede tega sem sicer bolj zmerna, bi rekla – ne tečem, kaj šele maraton tako kot slavna Tonka. Tudi pri možganski telovadbi sem samo bolj srednje kategorije. Ko me sprašujete, kako so se spreminjali moji interesi in kam danes uperjam kritiko, vas lahko napotim na Pravno prakso, kjer redno objavljam. V zadnji kolumni sem stopila v bran ukinjenemu muzeju osamosvojitve. Povod je bila čestitka ministrici za kulturo, da je ukinila muzej, češ da je bil ustanovljen za ponarejanje zgodovine. Nekaj sem se čutila dolžno reči, ker sem bila pač predsednica sveta

tega muzeja v nastajanju, pa tudi zato, ker se mi zdijo take nadute izjave o ponarejevalcih zgodovine res nezaslišane. No, potem vas lahko usmerim tudi k mogočni knjigi, ki je pravkar izšla, *Soglasje za zgodovinski trenutek*. Zanj sem prispevala esej o nostalgiji po socialističnih časih, *Večni čar socializma* sem izbrala za naslov. Tako nasploh in poglobljeno se pa ukvarjam z raziskovanjem usode Georgea Orwella, ki je pač moja mladostna ljubezen. Rada bi povedala o njem tisto, česar doslej nisem mogla in smela, no, tudi tisto, česar prej nisem vedela. Zato sem tudi šla na Škotsko.

Že v času prejšnje države ste hitro postali kritični do sistema, v katerem ste živeli. Kaj vas je najbolj vznemirjalo?

Kaj me je najbolj vznemirjalo? Socialistični režim je bil osupljiva mešanica sile in slepila. Nastopil je z nezaslišano količino pobijanja, z obsežnimi aretacijami, z zatiranjem vseh klasičnih svoboščin – pravice do združevanja, do svobodnih besed, do svobodnega gibanja, hkrati pa je ves čas oznanjal, da gre za najbolj humano, napredno, odrešilno fazo v razvoju človeštva ... In od državljanov je zahteval, da to stalno ponavljajo kot papagaji, da kima, se zraven spodbudno smehljajo ter navdušeno in dolgo ploskajo. Življenje radovednega, nekoliko bolj občutljivega človeka je bilo kar naprej pred ugankami: Ali to drži? Kaj nam skrivajo? Kako se je res zgodilo? Zakaj je ta in ta kar izginil? Kje bi se dalo kaj zvedeti? Kdo je o tem kaj napisal? To, kar

neuke mladenke zdaj žigosajo kot ponarejanje, je pač samo poskus odkrivanja, kaj je zares bilo.

Ste se zaradi tega tudi razšli s kom od prijateljev ali znancev?

Ja, nekatera prijateljstva so se ohladila. Ampak, veste, pogosto se mi dogaja, da me ogovorijo popolnoma neznani ljudje, mi stisnejo roko, me trepljajo, me hvalijo, se mi zahvaljujejo, včasih s prav ganljivimi izrazi hvaležnosti za odkrito besedo. Pa se ravnovesje malo popravi.

Kako gledate na sedanjo situacijo v Sloveniji, ko gre vse »rakovo pot«? Ali streznitev sploh prihaja? Ali pa je morda že skoraj prepozno?

Da bi bilo skoraj že prepozno?! Dajte no, zakaj neki. Navsezadnje smo vzpostavili takšen družbeni sistem, ki omogoča izmenjavo mnenj, predlogov, zahtev. Predpisuje tudi, ne samo omogoča, redne volitve, pred tem kampanje in razprave. Vsak zainteresirani državljan ima nekaj možnosti, da se izrazi, da poseže v javni prostor, se poteguje za delovanje v njem. Res je, da ima tako imenovana leva polovica družbe, kjer so bolj ali manj nasledili socialistična prepričanja, ideale, celo retoriko, bistveno več možnosti za javne nastope. Tam imajo v zakupu bistveno več položajev, kjer se odloča, imajo neprimerno več denarja, »nevladnikov«, influencerjev, sodnikov, ki jim pogledajo skozi prste, urednikov, ki ustavijo neprijetne ugovore ... itd. No, če se spet spomnim debele knjige Soglasje za zgodovinski trenutek: V kratkem času se nam je posrečilo nagovoriti več kot 70 ljudi in spraviti skupaj knjigo, ki ima blizu 900 strani, nabito polno tehtnih, premišljenih in zanimivih ugotovitev o stanju, predlogov in mnenj. Seveda se dogajajo stvari, ob katerih se človek sprašuje, ali je to sploh mogoče, ne vidim pa razloga za obup, ki veje iz vašega vprašanja.

Me zelo veseli slišati, da ostajajo razlogi za optimizem! Je pa Slovenija v zadnjih letih zares nazadovala, mar ne?

Strinjam pa se z vami, da je ta »rakova pot« res osupljiva. Leta 1990 in tam okoli je bila med raziskovalci in interpreti tistega osupljivega dogajanja – notranjega zloma namreč, sesutja vladavine komunističnih partij – razširjena ocena, da gre za nekakšne konservativne revolucije. Ljudstva, naveličana večnega eksperimentiranja in obljub o prelepi prihodnosti v socialističnem raj, so se odločila, da ne želijo nič posebnega, res ne, hvala, ampak bi radi imeli samo tisto, kar imajo že dolgo drugi, torej sosedi na zahodu Evrope. Nekaj prav imenitnih vicev je bilo na račun Edvarda Kardelja, ki je imel še toliko krasnih idej, a je počasi zmanjkovalo krav, ker so jih vsi eksperimenti pokončali ... No, in mine nekaj desetletij, pa se pojavijo mladci, ki so nav-

dušeni nad tem Kardeljem in njegovimi idejami, celo nad Leninom in Stalinom, očarani so nad čebinskimi sestanki in afežejem, oni bi ponovili to revolucijo in znova uvedli razredne boje, s kakšnim novim elementom seveda, recimo homoseksualne narave, kar tovarišem dedom res ni prišlo na misel, tovarišicam babicam še manj ... Kaj bi rekla? Ultrakonservativno pod krinko progresivnega?! V progresivnost našemljene regresija? Res ne vem ...

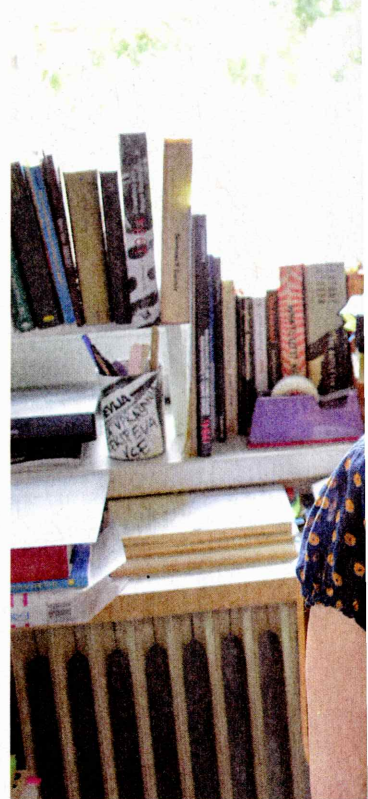
Pred leti ste napisali Prvotno besedilo življenja. Gre za oris zgodovine otroštva v 19. stoletju.

Povejte nam, ali kaj od tega še drži za prvo četrtino 21. stoletja?

Gotovo marsikaj še drži, toda spremembe so velike. Predvsem je zelo upadla stopnja nasilnosti do otrok in nasploh v medsebojnih odnosih. Ko danes tarnamo nad tem, se zgražamo nad stanjem, kakršnega opazamo, in oddaljenostjo od idealnega. Seveda pa redno govorimo o tem, kako neki fenomen narašča. To je z vidika opozarjanja kar razumljivo, saj vsi vemo, da se živ krst ne zmeni za nas, če ne bijemo plati zvona, če ne kričimo o katastrofi, genocidu ali vsaj škandalu ... Z vidika treznega opazovanja stvarnosti pa je to vprašljivo. Prvič zato, ker za daljša obdobja oziroma stare čase o teh plateh življenja nimamo objektivnih kazalnikov in ugotovitev, drugič zato, ker so se subjektivna, notranja merila s časom tako spremenila, da nimajo prav velike veljave. In še marsikaj na to temo bi se dalo navesti.

V nekem intervjuju (če se ne motim, za Družino) ste dejali, da vas je že zgodaj zelo razjezila zgodba o samorastnikih Prežihovega Voranca. Prosim povejte bolj natančno zakaj?

No, ta Prežihova zgodba o Samorastnikih je kar dobra ilustracija na temo prvotnega besedila življenja. V knjigi je to razloženo na straneh od 28 do 44. Gre za ljubezensko zvezo med deklo in dokaj premožnim kmečkim sinom. Iz njune zveze se vsako leto rodi nov otrok, vsega skupaj jih je končno devet, a se oče ne zmeni zanje, mama jih pa kmalu odda v rejo oziroma pošlje služiti: »Komaj so zlezli iz gnezda, so morali že v službe za pastirje. Meta je vsakemu naredila za popotnico velik križ na čelo, pod pazduho mu je stisnila par novih

Ena najbolj srhljivih potez komunističnih režimov je bila, da so se otroci morali distancirati od staršev, kar je pogosto pomenilo, da so jih morali ovajati politični policiji.

ti Gal, Gaber, Mohor, Ožbej, Vid, Burga, Primož, Til in Nana Hudabivnik«.

Ne vem dobro, kaj danes v šolah učijo o Samorastnikih in Prežihu, a upam, da jih je srečala pamet. Upam, da se najde kakšna profesorica, ki reče: Punce, ne dajte si narediti devetih nezakonskih otrok! In ne prepustite dojenčkov žgočemu soncu in dežju! Prosim, ne verjeti vsega, kar berete v knjigah!

Kdor je prebral Skriti spomin Angele Vode, se je zgrozil. Zakaj si mnogi še vedno zatiskajo oči?

Angela Vode je bila imenitna ženska, hvaležna sem usodi, da naju je nekako pripeljala skupaj. To se pravi, hvaležna sem Johnu Spindlerju, da se je odločil prav meni izročiti njene papirje. Na vprašanje, zakaj si mnogi še vedno zatiskajo oči, pa moram priznati, da ne bi rada odgovarjala. Mogoče raje vprašate te druge. Zakaj ne bi naredili ankete med političarkami, kaj mislijo o tem, kaj jim je knjiga pomenila, če je ne poznajo, ali bi jo bilo mogoče koristno prebrati ... In tako naprej. Ali pa povprašate vse, ki so kdaj imele govore v Dobrniču, v slavo AFŽ, to je Antifašistične fronte žena? Ali pa vsaj Asto Vrečko, ki je imela tam govor lani in se je silovito postavila po robu »ponarejevalcem zgodovine«?

Za kakšna pisma gre v knjigi Skozi gosto noč, ki ste jo uredili, in kaj v njih beremo?

Knjiga, po kateri sprašujete, Skozi gosto noč je izšla pred tremi leti. Avtorja sta Boris Furlan in Staša Furlan Seaton. Gre za pisma med očetom in hčerko, lahko pa bi rekla tudi: gre za pisma med slovenskim kaznjencem in ameriško študentko. To je gotovo prav izjemen pojav! No, pri nas je delo zbudilo nekaj pozornosti, ker sta bili vnukinji nezadovoljni. Ena se je dala potolažiti z denarjem, druga pa se je lotila polemike s prispevki v časopisih in na televiziji. Druga je bolj znana, ker že štirideset let stoji ob strani Milanu Kučanu, zdaj pa je začutila dolžnost, da brani tudi ugled svojih prednikov. Pred mano, ki baje lažem in goljufam in sem sploh mrha ... Za kaj gre? Najbolj boleča točka je pač to, da sta sinova Borut in Aljoša Furlan »kontrolirala« očeta, dr. Borisa Furlana, nekoč profesorja na pravni fakulteti, ko je na smrt bolan dobil možnost prestajanja kazni doma – no, bolj pošteno bi bilo uporabiti navednice, torej »doma«. S kontrolo mislim na poročila Udbi, kaj oče počne, misli,

cokel, ki jih je sama napravila za novega odhajača, za slovo pa mu je še rekla: Zdaj greš v boj za kruh! Ta boj bo težak, ali premagal ga boš ...» In tako dalje. Enkrat na leto pa pridejo domov in mama jim drži revolucionarne, spodbudne govore: »Kadar boste odrasli, branite svojo pankrsko čast ... Ker niso Karnice vaše – (to je očetova domačija) –, je vaša vsa Podjuna, so vaše vse gore, vse globače, vse skale in vaša so vsa polja ... Vi niste kakor drugi otroci – vi ste samorastniki. Vi se niste odzibali po zibelkah, vaše zibelke so razgoni, brazde, zare, kjer vas je žgalo sonce in vas je močil dež ...«

Ko sem bila še otrok, me je verjetno bolelo predvsem to, da se otroci temu pisatelju niso nič smilili. Jaz sem se zlahka identificirala s punčko, ki so ji dali ime Burga in jo pri petih, šestih letih poslali v svet, služiti za malo deklo ... Bog se me usmili! Bog se je usmili! Ta pisatelj pa je iz tega naredil najvišjo čast in vrlino – oprostite, saj to ne more biti res?!

Razumem ...

Pozneje se mi je zazdelo priskutno tudi to, da je pisatelj iz tega skoval napoved revolucionarne oblasti, ko bodo ti maltretirani, zavrženi otroci odrasli in si bodo prisvojili vse, kar bodo videli, in se maščevali za vse gorje – samo da se temu ne bo reklo maščevanje, ampak znanstveno dognano pojmovanje zgodovine, ki skozi razredne boje pač pride do faze diktature proletariata ... Ko sem pisala knjigo Prvotno besedilo življenja, seveda nisem zapisala, kako groteskne poglede na razvoj otrok in družbe širi komunistična partija. Izpovedala pa sem vendarle, »kaj pomeni samorastništvo: muko in trpljenje. Predvsem to in komaj kaj drugega so mogli od svoje matere dobi-

bila 2700-odstotna! Oprostite, niti meni, ki sem to preživela, ne pride na misel, kako to učinkovito predstaviti današnjim otrokom.

No, lahko pa bi še navezala tudi na prejšnje vprašanje: Ali mislite, da Vrečkova, Mesec, Sukičeva, Kordiš kaj vedo o tem, da je bila ena najbolj značilnih potez režima, po katerem tako hrepenijo, da so se morali ljudje zmeraj postaviti na stran režima in ne na stran svojih najbližjih? Ali se jim sanja, kako strašne moralne dileme so to bile in koliko muk so povzročile?! Ali ne bi bilo pametno, da jim povemo: tako imenovana socialistična morala je v resnici nemorala. A zdaj zavzdihnem: gotovo bi jezno odgovorili, da smo ponarejevalci zgodovine.

In zdaj ne morem, da ne bi vprašala – kam spada ideologija, ki poganja rusko agresijo na Ukrajino?

V ideologijo imperializma. Samo da se tega ne sme reči oziroma ne spada med politično korektne izraze. Vsaj če želi človek veljati za napredno osebo. Imperialisti so samo Angleži, Francozi, Nemci, Španci in Italijani – ampak Rusija?! To pa že ne! Toda Rusija in zatem Sovjetska zveza je postala največja država na svetu tako, da je najprej z vojsko napadala vse sosedes, jih okupirala in uvedla svojo oblast. Kruto in krvavo. Ko se je prelevila v Sovjetsko zvezo, je vojski dodala tudi policijo in politično policijo. Še bolj kruto in še bolj krvavo. V času hudih političnih pretresov je nato nekaterim

zasedenim deželam priznala pravico do samostojnosti, ampak povečini je nato »ugotovila«, da je bilo to storjeno v šibkem trenutku in ne more veljati. »To bo treba popraviti! Saj vendar ne moremo v soseski prenašati teh fašistov!« Leta 1939 je tako sklenila, da tile smešni Finci nimajo pravice do vse Karelije, leto zatem, da si Estonci, Latvijci in Litovci sploh ne zaslužijo svojih držav, ampak morajo biti hvaležni, da jih je pripravljen voditi slavni ruski narod, pa da so Poljaki navadni kmetje, ki ne morejo imeti tako velike države ... in tako naprej.

Kar grozljivo!

Ja, in tako je največja država na planetu sveto prepričana, da ji pripada še precej več, kot že ima. In izrabljuje vsako priložnost, da si vzame še par kosov Kavkaza, Krima, Karabaha, pa pol Kaspijskega morja/jezera ... Opravičujem se za tale osnutek predavanja oziroma poučljiv ton, ampak ali veste, zakaj je Stalin šele 17. septembra 1939 napadel Poljsko? Bil je zapleten v konflikt z Japonsko in je hotel najprej zagotoviti, da mu Japonci ne vzamejo kosa Sibirijske, šele potem se je lahko pridružil Hitlerju pri uničevanju Poljakov in njihovih držav. Z opravičilom za zamudo, brez zamere ... Od nekdaj se mi je zdelo, da se moram pozanimati, kako je bilo z vsemi temi manjšinci in tudi čustveno sem po navadi na strani manjših in bolj nemočnih. Torej: Dol z Velikim bratom!

[D]